

INSTYTUT TURYSTYKI
W WARSZAWIE

MATERIAŁY DO ATLASU
TURYSTYKI SPECJALISTYCZNEJ W POLSCE

Opracowanie: dr Andrzej Jagusiewicz
dr Henryk Legienis

Warszawa 1994

Spis treści

Wprowadzenie

- I. Turystyka uzdrowiskowa
- II. Turystyka folklorystyczna
- III. Turystyka militarna
- IV. Turystyka jeździecka
- V. Turystyka narciarska

A-1773

BIBLIOTEKA IV
Archiwum Prac
Naukowo-Badawczych

WPROWADZENIE

Materiały do atlasa turystyki specjalistycznej przedstawiają w postaci map i wykazów z komentarzem specyficzne zasoby dla 6 wybranych jej form, a mianowicie: uzdrowiskowej, folklorystycznej, militarnej, jeździeckiej, żeglarskiej i narciarskiej. Dla większości tych form charakterystyczny jest aktywny poznawczo i fizycznie sposób uprawiania i wypoczyniania. Większość przedstawianych zasobów występuje w środowisku naturalnym i w krajobrazie miejskim lub w zbliżonym do niego otoczeniu małomiasteczkowym.

W zależności od zakresu posiadanych informacji i charakteru omawianych form wybrano dlań odpowiednio zasoby naturalne, kulturowe lub infrastrukturalne, podając ich lokalizację w postaci miejscowości i województwa. Ze względu na ograniczoną pojemność informacyjną, jaką daje mapa w skali 1 : 1 mln, wyselekcjonowano obiekty lub ich zespoły najbardziej znaczące i charakterystyczne dla danej formy turystyki. Miejscowości wyróżniające się szczególną atrakcyjnością w danej dziedzinie oznaczono w wykazach gwiazdką.

I. TURYSTYKA UZDROWISKOWA

W Polsce istnieją bogate zasoby i złoża przyrodolecznice w postaci wód mineralnych i ciepliczych, peloidów i gazów oraz właściwości klimatycznych, nadających się do szerokiego wykorzystania w leczeniu i profilaktyce uzdrowiskowej. Za lecznicze zostało uznane dotychczas 60 złóż wód mineralnych i 14 złóż torfowych. Wody termalne zalegają w nieckach: podhalańskiej, mogileńsko-łódzkiej i warszawskiej oraz w rejonach: szczecińskim, wielkopolskim i gdańskim. Ogółem właściwości przyrodolecznice występują na terenach liczących łącznie 2 tys. km². Udokumentowane takie walory ma około 100 miejscowości.

W polskich uzdrowiskach są leczone schorzenia głównie: reumatyczne, układu oddechowego, układu krążenia, układu trawiennego, a także choroby układu moczowego, układu nerwowego, przemiany materii i dermatologiczne. Działalność lecznicza jest prowadzona przede wszystkim w 38 uzdrowiskach statutowych, w których znajdują się szpitale i sanatoria uzdrowiskowe, przychodnie zdrojowe, zakłady przyrodolecznice i pijalnie wód mineralnych, podległe Państwowym Przedsiębiorstwom Uzdrowiskowym (PPU). Ponadto w większości uzdrowisk istnieją sanatoria i prewentoria, należące do PKP, MON i MSW oraz różnych zakładów pracy, związków zawodowych, organizacji społecznych i osób prywatnych. Działalność leczniczą prowadzi także 30 innych miejscowości, w których znajdują się przeważnie zakładowe obiekty sanatoryjne, wykorzystywane do terapii poza sezonem wczasowym. W 15 miejscowościach, na czele z Rabką, są leczone schorzenia dziecięce.

W uzdrowiskach i miejscowościach uzdrowiskowych od lat obserwuje się częściowy ruch turystyczny, na który składają się kuracjusze przybywający w celach leczniczych oraz inne osoby, przyjeżdżające głównie z pobudek

turystycznych i wczasowych. W 1993 roku obiekty uzdrowiskowe, liczące 34,6 tys. łóżek, przyjęły 650 tys. kuracjuszy. Frekwencja kuracjuszy z zagranicy nie przekracza tysiąca osób w roku.

Większość polskich uzdrowisk stanowi atrakcyjne ośrodki wczasowe, odwiedzane przez gości z całego kraju i zagranicy. W samych uzdrowiskach statutowych turystyczne obiekty noclegowe liczą 64 tys. miejsc, z których rocznie korzysta około 200 tys. osób, w tym 100 tys. cudzoziemców. Ogólną frekwencję, wynoszącą powyżej 50 tys. osób korzystających z tego rodzaju obiektów, mają Ustroń, Kołobrzeg, Krynica, Świnoujście i Polanica-Zdrój.

Na mapie Nr 1 w skali 1 : 1 000 000 naniesiono następujące elementy:

- 1 - uzdrowiska statutowe,
- 2 - inne miejscowości z uzdrowiskową działalnością leczniczą,
- 3 - ośrodki leczenia dzieci,
- 4 - uzdrowiska o dużej frekwencji turystycznej (powyżej 10 tys. osób korzystających z turystycznych obiektów noclegowych),
- 5 - uzdrowiska o znacznej frekwencji obcokrajowców (powyżej 1000 osób korzystających z turystycznych obiektów noclegowych),
- 6 - źródła wód leczniczych,
- 7 - źródła kopalin leczniczych.

Uzdrowiska statutowe

- Augustów, woj. suwalskie (nr 1 na mapie)
- Busko - Zdrój, woj. kieleckie (2)
- Ciechocinek, woj. włocławskie (3)
- Cieplice Śląskie - Zdrój, woj. jeleniogórskie (4)
- Czerniawa - Zdrój, woj. jeleniogórskie (5)
- Długopole - Zdrój, woj. wałbrzyskie (6)
- Duszniki - Zdrój, woj. wałbrzyskie (7)
- Goczałkowice - Zdrój, woj. katowickie (8)
- Horyniec, woj. przemyskie (9)
- Inowrocław, woj. bydgoskie (10)
- Iwonicz - Zdrój, woj. krośnieńskie (11)
- Jastrzębie - Zdrój, woj. katowickie (12)
- Jedlina - Zdrój, woj. wałbrzyskie (13)
- Kamień Pomorski, woj. szczecińskie (14)
- Kołobrzeg, woj. koszalińskie (15)
- Konstancin, woj. warszawskie (16)
- Krynica, woj. nowosądeckie (17)
- Kudowa - Zdrój, woj. wałbrzyskie (18)
- Lądek - Zdrój, woj. wałbrzyskie (19)
- Muszyń, woj. nowosądeckie (20)
- Nałęczów, woj. lubelskie (21)
- Piwniczna, woj. nowosądeckie (22)
- Polanica - Zdrój, woj. wałbrzyskie (23)
- Połczyn - Zdrój, woj. koszalińskie (24)
- Przerzeczn - Zdrój, woj. wałbrzyskie (25)

Rabka, woj. nowosądeckie (26)
Rymanów - Zdrój, woj. krośnieńskie (27)
Solec - Zdrój, woj. kieleckie (28)
Swoszowice, woj. krakowskie (29)
Szczawnica, woj. nowosądeckie (30)
Szczawno - Zdrój, woj. wałbrzyskie (31)
Świeradów - Zdrój, woj. jeleniogórskie (32)
Swinoujście, woj. szczecińskie (33)
Ustka, woj. słupskie (34)
Ustroń, woj. bielskie (35)
Wapienne, woj. nowosądeckie (36)
Wieliczka - Zdrój, woj. wrocławskie (37)
Wysowa, woj. nowosądeckie (38)
Żegiestów - Zdrój, woj. nowosądeckie (39)

Inne miejscowości uzdrowiskowe

Darłowo, woj. koszalińskie (40)
Dąbki, woj. koszalińskie (41)
Dziwnówek, woj. szczecińskie (42)
Dźwirzyno, woj. koszalińskie (43)
Głucholazy, woj. opolskie (44)
Jastarnia - Jurata, woj. gdańskie (45)
Jachranka, woj. warszawskie (46)
Karpacz, woj. jeleniogórskie (47)
Kowary, woj. jeleniogórskie (48)
Krynica Morska, woj. elbląskie (49)
Łeba, woj. słupskie (50)
Łukęcin, woj. szczecińskie (51)
Mielno, woj. koszalińskie (52)
Międzywodzie, woj. szczecińskie (53)

Międzyzdroje, woj. szczecińskie (54)
Mrzeżyno, woj. szczecińskie (55)
Otwock, woj. warszawskie (56)
Pogorzelica, woj. szczecińskie (57)
Polańczyk, woj. krośnieńskie (58)
Sopot, woj. gdańskie (59)
Stegna, woj. rbląskie (60)
Szczytna, woj. wałbrzyskie (61)
Szkłarska Poręba, woj. jeleniogórskie (62)
Trzebnica, woj. wrocławskie (63)
Ustronie Morskie, woj. koszalińskie (64)
Wieliczka, woj. krakowskie (65)
Wisła, woj. bielskie (66)
Zakopane, woj. nowosądeckie (67)
Złockie, woj. nowosądeckie (68)

Ośrodki leczenia dzieci

Busko - Zdrój, woj. kieleckie (2)
Ciechocinek, woj. włocławskie (3)
Cieplice Śląskie - Zdrój, woj. jeleniogórskie (4)
Czerniawa - Zdrój, woj. jeleniogórskie (5)
Darłówko, woj. koszalińskie (40)
Dziwnówek, woj. szczecińskie (42)
Dźwirzyno, woj. koszalińskie (43)
Kołobrzeg, woj. koszalińskie (15)
Kowary, woj. jeleniogórskie (48)
Kudowa - Zdrój, woj. wałbrzyskie (18)
Polanica - Zdrój, woj. wałbrzyskie (23)
Rabka, woj. nowosądeckie (26)
Rymanów - Zdrój, woj. krośnieńskie (27)

Szczawno - Zdrój, woj. wałbrzyskie (31)

Wieniec - Zdrój, woj. wrocławskie (37)

Uzdrowiska o dużej frekwencji turystycznej

Augustów, woj. suwalskie (1)

Ciechocinek, woj. wrocławskie (3)

Sieplce Śląskie - Zdrój, woj. jeleniogórskie (4)

Duszniki - Zdrój, woj. wałbrzyskie (7)

Inowrocław, woj. bydgoskie (10)

Iwonicz - Zdrój, woj. krośnieńskie (11)

Kołobrzeg, woj. koszalińskie (15)

Krynica, woj. nowosądeckie (17)

Kudowa - Zdrój, woj. wałbrzyskie (18)

Muszyń, woj. nowosądeckie (20)

Piwniczna, woj. nowosądeckie (22)

Polanica - Zdrój, woj. wałbrzyskie (23)

Rabka, woj. nowosądeckie (26)

Szczawnica, woj. nowosądeckie (30)

Świnoujście, woj. szczecińskie (33)

Ustka, woj. słupskie (34)

Ustronie, woj. bielskie (35)

Uzdrowiska o znacznej frekwencji obcokrajowców

Augustów, woj. suwalskie (1)

Ciechocinek, woj. wrocławskie (3)

Cieplise Śląskie - Zdrój, woj. jeleniogórskie (4)

Iwonicz - Zdrój, woj. krośnieńskie (11)

Jastrzębie - Zdrój, woj. katowickie (12)

Kamień Pomorski, woj. szczecińskie (14)

Kołobrzeg, woj. koszalińskie (15)

Krynica, woj. nowosądeckie (17)

Kudowa Zdrój, woj. wałbrzyskie (18)

Polanica - Zdrój, woj. wałbrzyskie (23)

Świnoujście, woj. szczecińskie (33)

Ustroń, woj. bielskie (35)

Złoża wód leczniczych

Busko - Zdrój, woj. kieleckie (2)

Ciechocinek, woj. włocławskie (3)

Cieplice Śląskie - Zdrój, woj. jeleniogórskie (4)

Czerniawa - Zdrój, woj. jeleniogórskie (5)

Czeszewo, woj. poznańskie (91)

Dębowiec, woj. bielskie (71)

Długopole - Zdrój, woj. wałbrzyskie (6)

Duszniki - Zdrój, woj. wałbrzyskie (7)

Dziwnówek, woj. szczecińskie (42)

Głębokie, woj. nowosądeckie (72)

Goczałkowice - Zdrój, woj. katowickie (8)

Horyniec, woj. przemyskie (9)

Jaworze Dolne, woj. bielskie (73)

Jedlina - Zdrój, woj. wałbrzyskie (13)

Jeleniów, woj. wałbrzyskie (75)

Kamień Pomorski, woj. szczecińskie (14)

Kołobrzeg, woj. koszalińskie (15)

Konstancin-Jeziorna, woj. warszawskie (16)

Kotuń, woj. pilskie (76)

Kraków (77)

Krościenko, woj. nowosądeckie (78)

Krynica, woj. nowosądeckie (17)

Krzeszowice, woj. krakowskie (79)

Kudowa - Zdrój, woj. wałbrzyskie (18)

Lądek - Zdrój, woj. wałbrzyskie (19)
Latoszyn, woj. tarnowskie (80)
Lubatówka, woj. krośnieńskie (74)
Łagów, woj. zielonogórskie (81)
Łomnica - Zdrój, woj. nowosądeckie (82)
Marusza, woj. toruńskie (83)
Międzywodzie, woj. szczecińskie (53)
Milik, woj. nowosądeckie (84)
Muszyna, woj. nowosądeckie (20)
Nałęczów, woj. lubelskie (21)
Piwniczna, woj. nowosądeckie (22)
Polanica - Zdrój, woj. wałbrzyskie (23)
Polańczyk, woj. krośnieńskie (58)
Połczyn - Zdrój, woj. koszalińskie (24)
Powroźnik, woj. nowosądeckie (85)
Przerzeczyn - Zdrój, woj. wałbrzyskie (25)
Rabka, woj. nowosądeckie (26)
Rymanów - Zdrój, woj. krośnieńskie (27)
Solec - Zdrój, woj. kieleckie (28)
Stare Rochowice, woj. jeleniogórskie (86)
Swoszowice, woj. krakowskie (29)
Szczawa, woj. nowosądeckie (87)
Szczawina, woj. wałbrzyskie (88)
Szczawnica, woj. nowosądeckie (30)
Szczawno - Zdrój, woj. wałbrzyskie (31)
Świeradów - Zdrój, woj. jeleniogórskie (32)
Świnoujście, woj. szczecińskie (33)
Trzebnica, woj. wrocławskie (63)
Tylicz, woj. nowosądeckie (89)
Ustka, woj. słupskie (34)

Ustroń, woj. bielskie (35)

Wapienne, woj. nowosądeckie (36)

Wieniec - Zdrój, woj. wrocławskie (37)

Wysowa, woj. nowosądeckie (38)

Zabłocie, woj. bielskie (90)

Żegiestów - Zdrój, woj. nowosądeckie (39)

Złoża kopalin leczniczych

Bronowo, woj. koszalińskie (92)

Hala Izerska, woj. jeleniogórskie (93)

Kamień Pomorski, woj. szczecińskie (14)

Kołobrzeg, woj. koszalińskie (15)

Ludzicko, woj. koszalińskie (94)

Międzyzdroje, woj. szczecińskie (54)

Podemszczyna, woj. przemyskie (95)

Podlas, woj. katowickie (96)

Pszczyna, woj. katowickie (97)

Szklarska Poręba, woj. jeleniogórskie (62)

Świnoujście, woj. szczecińskie (33)

Ustka, woj. słupskie (34)

Wieniec - Zdrój, woj. wrocławskie (37)

Zabłocie, woj. bielskie (90)

Tabela 1. Lecznictwo i turystyka w wybranych uzdrowiskach statutowych

Uzdrowisko	Profil lecniczy	Łóżka sanato- ryjne ^a	Kuracjusze ^a w tys.	Turystyczne obiekty noclegowe ^b		
				miejsca noclegowe	Osoby korzystające w tys.	cudzoziemcy w tys.
1	2	3	4	5	6	7
Augustów	A, C	210	2,9	3.660	33,7	2,5
Busko - Zdrój	A, C	1.930	45,4	160	2,4	0,1
Ciechocinek	A, B, C	2.820	65,2	950	12,5	2,9
Cieplice Śląskie - Zdrój	A, E	1.010	24,7	1.460 ^c	54,8 ^c	27,8 ^c
Duszniki - Zdrój	B, D, H	.	.	1.460	19,4	0,3
Inowrocław	A, C, D	1.080	23,3	230	10,5	1,1
Iwonicz - Zdrój	A, B, D	1.310	26,9	1.030	34,4	5,2
Kamień Pomorski	A, C	910	17,8	520	6,4	1,5
Kołobrzeg	A, B, C	3.020	70,9	10.930	76,0	14,6
Krynica	C,D,E,F,H	3.010	89,1	5.300	71,8	2,5
Kudowa - Zdrój	C, F	.	.	1.660	21,1	1,1
Lądek - Zdrój ¹	A, C, G	2.070	48,0	70	0,6	-
Muszyń	B, D	720	10,1	1.290	14,1	0,3
Nałęczów	C	1.090	17,9	130	3,7	0,2

1	2	3	4	5	6	7
Piwniczna	B, D	.	.	1.850	19,7	0,3
Polanica - Zdrój ¹	C, D	.	.	2.180	51,5	5,6
Połczyn - Zdrój	A, H	1.270	22,9	280	3,8	0,7
Rabka	B, C	850	14,0	1.140	19,9	0,5
Szczawnica	B	1.550	35,7	850	17,2	0,2
Szczawno - Zdrój ^g	B, D	1.060	24,3	460	4,7	0,1
Świeradów - Zdrój	A, C, H	1.830	25,6	2.830	8,0	0,5
Świnoujście	B,C,F,G,H	1.010	27,8	8.940	67,3	8,2
Ustka	A,B,C,F	420	11,1	7.050	36,7	0,5
Ustroń	A, B	700 ^e	17,1 ^e	6.330	143,5	13,1

a. Dane z 1986 r. b/ Dane za okres X.1992 - IX.1993. c. Łącznie z Jelenią Górą, d. oraz Długopole - Zdrój
e. oraz Jastrzębie - Zdrój, f. oraz Solec - Zdrój, g. oraz Jędrzejów - Zdrój.

Profil leczniczy: A - choroby reumatyczne i narządów ruchu, B - choroby układu oddechowego, C - choroby układu krążenia,
D - choroby układu trawiennego, E - choroby układu moczowego, F - choroby przemiany materii, G - choroby dermatologiczne,
H - choroby kobiece.

II. TURYSTYKA FOLKLORYSTYCZNA

W krajobrazie i życiu polskiej wsi przetrwały liczne świadectwa i przejawy tradycyjnej kultury ludowej. Wiele reprezentatywnych i cennych zabytków ruchomych i nieruchomych z tej dziedziny gromadzą muzea i parki etnograficzne oraz muzea regionalne i niektóre specjalistyczne, najciekawsze z nich są ekspozycje skansenowskie. Nadal jednak jeszcze wielkie bogactwo i największe atrakcje przedstawiają zanikające wprawdzie, ale wciąż żywe przejawy folkloru i sztuki ludowej oraz zabytkowe obiekty pozostawione in situ w środowisku wiejskim i normalnie użytkowane, głównie budowle drewniane jak chałupy, szkoły, stodoły, spichrze i wiatraki oraz rzadziej spotykane dawne karczmy i zajazdy. Szczególnym bogactwem i pięknem wyróżnia się drewniana architektura sakralna, na którą składają się liczne wiejskie kościoły i kaplice, nierzadko o tradycji sięgającej gotyku, renesansu i baroku.

W Polsce bogatą i żywą jeszcze tradycją ludowej kultury, mimo tendencji zanikowych i ewolucji artystycznej, odznaczają się zwłaszcza: Kaszuby (Kaszubi i Słowińcy), Kurpie (Biali i Zieloni), Ziemia Łowicka (Księżacy), tzw. Bis-kupizna (okolice Krobi); ziemie opoczyńska, świętokrzyska, sieradzka oraz Podlasie, Podhale, Orawa, Spisz i Beskid Śląski.

Szczególnie interesujące są miejscowości z żywą jeszcze tradycją folkloru i sztuki ludowej. W miejscowościach tych jest zachowany strój ludowy i gwara, uprawiane pieśniarstwo i muzykowanie na starych instrumentach, kultywowane zwyczaje i widowiska obrzędowe, uprawia się we nich artystyczne rękodzieło (tkactwo, hafciarstwo, wycinankarstwo, garncarstwo, zabawkarstwo, zdobnictwo ludowe, meblarstwo itp.), tworzą znani artyści ludowi i istnieją zespoły folklorystyczne, a w niektórych znajdują się skupiska zabytkowego budownictwa wiejskiego. Liczne miejscowości są ponadto ośrodkami tradycyjnej wytwórczości ludowej. Działają w nich warsztaty wytwórcze i artyści ludowi w różnych

dziedzinach sztuki i rękodzieła artystycznego jak garncarstwo, tkactwo, hafciarstwo, koronkarstwo, plecionkarstwo, metaloplastyka, rzeźbiarstwo i malarstwo. Na uwagę zasługują ludowe kapele i zespoły artystyczne, z których międzynarodową sławę zdobyły "Mazowsze" i "Śląsk". Licznie organizowane są też różne festiwale, konkursy i przeglądy, na których regionalne zespoły z kraju i zagranicy prezentują swój dorobek artystyczny.

Na mapie Nr 2 naniesiono:

- 1 - ośrodki żywej tradycji folkloru i sztuki ludowej,
- 2 - inne ośrodki wytwórczości ludowej,
- 3 - skanseny i parki etnograficzne,
- 4 - miejsca ważniejszych imprez folklorystycznych,
- 5 - ośrodki odrębności etnicznych.

Wykaz 2.

Ośrodki żywej tradycji folkloru i sztuki ludowej

Bieliby Kapitulne, woj. kieleckie (nr 1 na mapie)

Biełowicko, woj. bielskie (2)

Borowa, woj. częstochowskie (3)

Brenna, woj. bielskie (4)

Bukowina Tatrzańska, woj. nowosądeckie (5)

Chochołów, woj. nowosądeckie (6)

Daniec (woj. opolskie (7)

Dąbrówka Wielkopolska, woj. zielonogórskie (8)

Istebna, woj. bielskie (9)

Jabłonka, woj. nowosądeckie (10)

Kadzidło, woj. ostrołęckie (11)

Kluki, woj. słupskie (12)

Kołbiel, woj. siedleckie (13)

Koniaków, woj. bielskie (14)

Krobia, woj. leszczyńskie (15)

Łyse, woj. ostrołęckie (16)

Myszyniec, woj. ostrołęckie (17)

Ochotnica Dolna, woj. nowosądeckie (18)

Opoczno, woj. piotrkowskie (19)

Sanniki, woj. płockie (20)

Szczyrk, woj. bielskie (21)

Tarczek, woj. kieleckie (22)

Wieluń, woj. sieradzkie (23)

Wisła, woj. bielskie (24)

Zakopane, woj. nowosądeckie (25)

Złaków Borowy, woj. skierniewickie (26)

Złaków Kościelny, woj. skierniewickie (27)

Inne ośrodki wytwórczości ludowej

- Bobowa, woj. nowosądeckie (28)
Bodzentyn, woj. kieleckie (29)
Brzoza Stadnicka, woj. rzeszowskie (30)
Bukowa, woj. zamojskie (31)
Chmielno, woj. gdańskie (32)
Ciche, woj. nowosądeckie (33)
Czersk, woj. bydgoskie (34)
Frampol, woj. zamojskie (35)
Golina, woj. kaliskie (36)
Iłża, woj. radomskie (37)
Janów, woj. białostockie (38)
Jaworzynka, woj. bielskie (39)
Jedlnia, woj. radomskie (40)
Jurgów, woj. nowosądeckie (41)
Kartuzy, woj. gdańskie (42)
Kcynia, woj. bydgoskie (44)
Krasnystaw, woj. zamojskie (43)
Lubień Kujawski, woj. włocławskie (45)
Łaznów, woj. piotrkowskie (46)
Łacko, woj. nowosądeckie (47)
Łązek Ordynacki, woj. tarnowskie (48)
Łowicz, woj. skierniewickie (49)
Mąkolice, woj. łódzkie (50)
Medynia Głogowska, woj. rzeszowskie (51)
Monice, woj. sieradzkie (52)
Niegowa, woj. częstochowskie (53)
Obryte, woj. ostrołęckie (54)
Rudzienko, woj. siedleckie (55)

Rząśnik, woj. ostrołęckie (56)
Rzeczyca, woj. piotrkowskie (57)
Sejny, woj. suwalskie (58)
Siemiatycze, woj. białostockie (59)
Stary Sącz, woj. nowosądeckie (60)
Ukta, woj. suwalskie (61)
Urzędów, woj. lubelskie (62)
Wdzydze Kiszewskie, woj. gdańskie (63)
Wielbark, woj. olsztyńskie (64)
Zakościele, woj. piotrkowskie (65)
Zalipie, woj. tarnowskie (66)
Żyrzyn, woj. lubelskie (67)

Skanseny i parki etnograficzne

Bęsia, woj. olsztyńskie (68)
Białystok (93)
Biłgoraj, woj. zamojskie (69)
Bodzentyn, woj. kieleckie
Chorzów, woj. katowickie (70)
Ciechanowice^{ec}, woj. łomżyńskie (71)
Kcynia, woj. bydgoskie (44)
Kluki, woj. słupskie (12)
Kolbuszowa, woj. rzeszowskie (72)
Lednogóra - Dziekanowice, woj. poznańskie (73)
Lublin (74)
Nowogród, woj. łomżyńskie (75)
Nowy Sącz (76)
Olsztynek, woj. olsztyńskie (77)
Opole - Bierkowice (78)
Pszczyna, woj. katowickie (79)

Radom (80)
Sanok, woj. krośnieńskie (81)
Sierpc, woj. płockie (82)
Silno, woj. bydgoskie (83)
Szreniawa, woj. poznańskie (85)
Swarzędz, woj. poznańskie (84)
Szydłowiec, woj. radomskie (86)
Szymbark, woj. nowosądeckie (87)
Tokarnia, woj. kieleckie (89)
Wdzydze Kiszewskie, woj. gdańskie (63)
Wygiełzów, woj. katowickie (90)
Zakopane, woj. nowosądeckie (25)
Zalipie, woj. tarnowskie (66)
Zubrzyca Górna, woj. nowosądeckie (91)
Zydranowa, woj. krośnieńskie (92)

Miejsca ważniejszych imprez folklorystycznych

Białystok (93)
Busko - Zdrój, woj. kieleckie (94)
Ciechanów (95)
Ciechocinek, woj. włocławskie (96)
Gorzów Wielkopolski (97)
Janów Lubelski, woj. tarnobrzeskie (98)
Jastronie^W, woj. pilskie (99)
Jelenia Góra (100)
Kazimierz Dolny, woj. lubelskie (101)
Kołobrzeg, woj. koszalińskie (102)
Kościan, woj. leszczyńskie (103)
Kraków (104)
Lublin (74)

Łowicz, woj. skierniewickie (49)
Nowa Ruda, woj. wałbrzyskie (105)
Rzeszów (106)
Siedlce (107)
Siemiatycze, woj. białostockie (59)
Sieradz (88)
Tarnów (108)
Toruń (109)
Ustrzyki Dolne (110)
Wągrowiec, woj. pilskie (111)
Węgorzewo, woj. suwalskie (112)
Wisła, woj. bielskie (24)
Włodawa, woj. chełmskie (113)
Zakopane, woj. nowosądeckie (25)
Zalipie, woj. tarnowskie (66)
Zielona Góra (114)
Żywiec, woj. bielskie (115)

Ośrodki odrębności etnicznych

Bielsk Podlaski, woj. białostockie (116)
Bohoniki, woj. białostockie (117)
Hajnówka, woj. białostockie (118)
Kruszyniany, woj. białostockie (119)
Puńsk, woj. suwalskie (120)
Siemiatycze, woj. białostockie (59)
Ukta, woj. suwalskie (61)
Wiżajny, woj. suwalskie (121)

III. TURYSTYKA MILITARNA

Polska jest jednym z nielicznych krajów, gdzie istnieje wiele bardzo rozmaitych i cennych fortyfikacji oraz świadectw dawnych zmagani militarnych, przez co stanowi swoisty skansen różnych systemów obronnych z przeszłości, poczynając od średniowiecza, a kończąc na drugiej wojnie światowej. Z najdawniejszych czasów na to bogactwo składają się średniowieczne i późniejsze zamki obronne oraz warownie-klasztory krzyżackie i obronne budowle sakralne. Czasy nowożytne przyniosły budowę na swe czasy potężnych twierdz jak częstochowska Jasna Góra, gdańskie Wisłoujście i Zamość. Liczne obiekty militarne powstały z poczynań wielkich mocarstw europejskich: Austrii, Niemiec, Prus i Rosji - łącznie kilkadziesiąt zespołów fortecnych. Najwięcej takich fortyfikacji pochodzi z 19 i 20 wieku, kiedy to budowano całe systemy potężnych twierdz w Galicji, na Śląsku i Pomorzu oraz Mazurach.

Ziemia polska jest jednym wielkim pobojowiskiem, pozostałym po zmaganiach wielonarodowościowych armii. Rozsiane są przeto na niej liczne miejsca wielkich historycznych bitew, batalii wojennych i walk wyzwoleniczo-patriotycznych oraz pozostałe po nich cmentarze wojskowe różnych narodowości, łącznie 900 zarejestrowanych obiektów.

Dawne budowle militarne budzą coraz żywsze zainteresowanie niektórych środowisk turystycznych, a jednocześnie coraz więcej takich obiektów jest udostępniane i przystosowywane do celów turystycznych. Działa też Towarzystwo „Przyjaciół Fortyfikacji”, które propaguje ochronę i poznawanie zabytków militarnych oraz turystykę z tym związaną.

Na mapie Nr 3 naniesiono wybrane, wyróżniające się obiekty o charakterze militarnym, a mianowicie:

- 1 - zamki obronne,
- 2 - ruiny zamkowe,

- 3 - mury obronne starych miast,
- 4 - twierdze i fortyfikacje nowożytne,
- 5 - przykłady innych obiektów o charakterze obronnym,
- 6 - upamiętnione pola bitew,
- 7 - cmentarze wojenne,
- 8 - muzea i ekspozycje o tematyce wojskowej.

Zamki obronne

- Będzin, woj. katowickie (nr 1 na mapie)
Brzeg, woj. opolskie (2)
Bytów, woj. słupskie (3)
Darłowo, woj. koszalińskie (4)
Dębno, woj. tarnowskie (5)
Golub-Dobrzyń, woj. toruńskie (6)
Grodziec, woj. legnickie (7)
Kraków (8)
Krasieczyn, woj. przemyskie (9)
Książ, woj. wałbrzyskie (10)
Kwidzyn, woj. elbląskie (11)
Legnica (12)
Leśna - Czocha, woj. jeleniogórskie (13)
Lidzbark Warmiński, woj. olsztyńskie (14)
Lublin (15)
Łagów, woj. zielonogórskie (16)
Łańcut, woj. rzeszowskie (17)
Łąka Prudnicka, woj. opolskie (18)
Malbork, woj. elbląskie (19)
Namysłów, woj. opolskie (20)
Niedzica, woj. olsztyńskie (21)
Niedzica, woj. nowosądeckie (22)
Nowy Wiśnicz, woj. tarnowskie (23)
Oleśnica, woj. wrocławskie (24)
Olsztyn (25)

Oporów, woj. płockie (26)
Pęzino, woj. szczecińskie (27)
Pieskowa Skała, woj. krakowskie (28)
Piotrków Trybunalski (29)
Płoty, woj. szczecińskie (30)
Reszel, woj. olsztyńskie (31)
Siedlęcin, woj. jeleniogórskie (32)
Szczecin (33)
Szydłowiec, woj. radomskie (34)
Świdwin, woj. koszalińskie (35)
Toszek, woj. katowickie (36)
Tuczno, woj. pilskie (37)
Uniejów, woj. konińskie (38)
Wojnowice, woj. wrocławskie (39)
Żary, woj. zielonogórskie (40)

Ruiny zamków obronnych

Bolków, woj. jeleniogórskie (41)
Chęciny, woj. kieleckie (42)
Czersk, woj. warszawskie (43)
Czorsztyn, woj. nowosądeckie (44)
Drzewica, woj. radomskie (45)
Gniew, woj. gdańskie (46)
Janowiec, woj. lubelskie (47)
Międzyrzecz, woj. gorzowskie (48)
Ogrodzieniec - Podzamcze, woj. katowickie (49)
Proszówka, woj. jeleniogórskie (50)
Radzyń Chełmiński, woj. toruńskie (51)
Szymbark, woj. olsztyńskie (52)

Ujazd, woj. tarnobrzskie (54)

Wleń, woj. jeleniogórskie (53)

Zagórze Śląskie, woj. wałbrzyskie (55)

Mury obronne starych miast

Byczyna, woj. opolskie (56)

Bystrzyca Kłodzka, woj. wałbrzyskie (57)

Chełmno, woj. toruńskie (58)

Chojna, woj. szczecińskie (59)

Gdańsk (60)

Głubczyce, woj. opolskie (61)

Jawor, woj. legnickie (62)

Kamień Pomorskie, woj. szczecińskie (63)

Koźuchów, woj. zielonogórskie (64)

Kraków (8)

Lwówek Śląski, woj. jeleniogórskie (65)

Myślibórz, woj. gorzowskie (66)

Niemcza, woj. wałbrzyskie (67)

Nysa, woj. opolskie (68)

Ośno Lubuskie, woj. gorzowskie (69)

Paczków, woj. opolskie (70)

Pasłęk, woj. elbląskie (71)

Pyrzyce, woj. szczecińskie (72)

Stargard Szczeciński, woj. szczeciński (73)

Strzelce Krajeńskie, woj. pilskie (74)

Szydłów, woj. kieleckie (75)

Toruń (76)

Trzcińsko - Zdrój, woj. szczeciński (77)

Warszawa (78)

Twierdze i fortyfikacje nowożytne

Częstochowa (79)

Gdańsk (60)

Gierłoż, woj. olsztyńskie (80)

Giżycko, woj. suwalskie (81)

Grudziądz, woj. toruńskie (82)

Kłodzko, woj. wałbrzyskie (83)

Koźle, woj. opolskie (84)

Kraków (8)

Międzyrzecz - Kaława, woj. gorzowskie (48)

Modlin, woj. warszawskie (85)

Osowiec, woj. łomżyńskie (86)

Piątek, woj. łomżyńskie (87)

Przemyśl (88)

Silnowo, woj. koszalińskie (89)

Srebrna Góra, woj. wałbrzyskie (90)

Warszawa (78)

Zamość (91)

Zdbice, woj. pilskie (92)

Inne obiekty o charakterze obronnym

Biskupin, woj. bydgoskie (93)

Chełm (94)

Frombork, woj. elbląskie (95)

Posada Rybotycka, woj. przemyskie (96)

Sulejów, woj. piotrkowskie (97)

Żórawina, woj. wrocławskie (98)

^f Upamiętnione oł bitew

Cedynia, 972 r., woj. szczecińskie (99)

Chmielnik, 1241 r., woj. kieleckie (100)

Dukla, 1944 r., woj. krośnieńskie (101)
Flisy, 1944 r., woj. tarnobrzskie (102)
Gdańsk, 1939 r. (60)
Głogów, 1109 r., woj. legnickie (103)
Gorlice, 1915 r., woj. nowosądeckie (104)
Góra Św. Anny, 1921 r., woj. opolskie (105)
Grunwald, 1410 r., woj. olsztyńskie (106)
Iganie, 1831 r., woj. siedleckie (107)
Józwików, 1944 r., woj. kieleckie (108)
Kock, 1939 r., woj. lubelskie (109)
Kołobrzeg, 1945 r., woj. koszalińskie (110)
Koronowo, 1410 r., woj. bydgoskie (111)
Książ Wielkopolskie, 1899 r., woj. poznańskie (112)
Kutno, 1939 r., woj. płockie (113)
Legnickie Pole, 1241 r., woj. legnickie (114)
Maciejowice, 1794 r., woj. siedleckie (115)
Magnuszew, 1944 r., woj. radomskie (116)
Małogoszcz, 1863 r., woj. kieleckie (117)
Miłosław, 1848 r., woj. poznańskie (118)
Modlin, 1939 r., woj. warszawskie (85)
Myszyniec, 1863 r., woj. ostrołęckie (119)
Niemcza, 1109 r., woj. wałbrzyskie (67)
Osteczna, 1919 r., woj. leszczyńskie (120)
Ostrołęka, 1831 r., (121)
Płowce, 1331 r., woj. wrocławskie (122)
Polichno, (1942 r.), woj. piotrkowskie (123)
Pułtusk, 1807 r., woj. ciechanowskie (124)
Pyzdry, 1863 r., woj. konińskie (125)
Racławice, 1794 r., woj. kieleckie (126)

Radzymin, 1920 r., woj. warszawskie (127)
Raszyn, 1809 r., woj. warszawskie (128)
Siekierki, 1945 r., woj. szczecińskie (129)
Sokołowo, 1848 r., woj. poznańskie (130)
Stoczek Łukowski, 1831 r., woj. siedleckie (131)
Studzianki, 1944 r., woj. radomskie (132)
Szczekociny (1794 r., woj. częstochowskie (133)
Świecino, 1462 r., woj. gdańskie (134)
Warka, 1656 r., woj. radomskie (135)
Warszawa, 1831 r. i 1944 r., (78)
Wizna - Strękowa Góra, 1939 r., woj. łomżyńskie (136)
Wola Gułowska, 1939 r., woj. siedleckie (137)

Cmentarze wojenne

Gdańsk (60)
Gorlice, woj. nowosądeckie (104)
Kostrzyn, woj. gorzowskie (138)
Łambinowice, woj. opolskie (139)
Stargard Szczeciński, woj. szczecińskie
Warszawa (78)
Żagań, woj. zielonogórskie (140)

Muzea i ekspozycje o tematyce wojskowej

Białystok (141)
Bydgoszcz (142)
Częstochowa (79)
Drzonów, woj. zielonogórskie (143)
Gdynia, woj. gdańskie (144)
Kołobrzeg, woj. koszalińskie (110)
Kutno, woj. płockie (113)

Łęknickie Pole, woj. legnickie (114)
Lin, woj. siedleckie (145)
Lubań, woj. jeleniogórskie (146)
Łambinowice, woj. opolskie (139)
Magnuszew, woj. radomskie (116)
Miroslawiec, woj. pilskie (147)
Polichno, woj. piotrkowskie (123)
Poznań (148)
Sochaczew, woj. skierniewickie (149)
Stębark, woj. olsztyńskie (150)
Warszawa (78)
Wrocław (151)
Żagań, woj. zielonogórskie (140)

IV. TURYSTYKA JEŹDZIECKA

Polska słynie z wielowiekowej tradycji jeździeckiej i hodowli rasowych koni. Liczne ich pogłowie zdadne pod siodło i do zaprzęgu oraz dostateczne zaplecze w postaci stajni i ludzi, umiejących obsługiwać konie, pozwala na popularne uprawianie turystycznych i rekreacyjnych form hippiki jak jazda wierzchem, terenowe gonitwy i rajdy, biegi myśliwskie, przejażdżki powozowe, jazda narciarska za koniem itp. Ogólne pogłowie koni, mimo wyraźnej tendencji spadkowej, nadal jest wysokie, gdyż wynosi ponad milion sztuk i przewyższa znacznie liczebność koni w innych państwach europejskich.

W kraju jest obecnie 45 państwowych przedsiębiorstw hodowli koni: 32 stadniny i 13 sztuk ogierów. W ostatnich latach zaczęły powstawać licznie, przeważnie nieduże, bo posiadające kilkanaście koni, stacje prywatne. Liczba zarejestrowanych koni rasowych przekracza 27 tys. sztuk, w tym blisko 24 tys. to klacze. W ośrodkach tych hodowane są głównie konie czystej krwi arabskiej, pełnej krwi angielskiej oraz ras: wielkopolskiej (półkrew angielska), małopolskiej (półkrew angloarabska), śląskiej (ciężka półkrew angielska) i zimnokrwistej, a także koniki polskie i hucuły. Większość hodowanych koni nadaje się do ujeżdżania i może być z powodzeniem wykorzystywana do różnych rodzajów rekreacji hippicznej.

Na terenie całego kraju działają kluby jeździeckie, które zwykle prowadzą zarówno działalność wyczynową i sportową, jak i rekreacyjną. Polski Związek Jeździecki zrzesza ponad 200 kół jeździeckich, które skupiają około 2 tys. członków.

Liczne stadniny i ośrodki jeździeckie prowadzą działalność turystyczną, oferując usługi hotelarskie we własnej bazie recepcyjnej oraz bogaty program rekreacyjnych zajęć hippicznych. Dla większości turystów, zwłaszcza z zagranicy, najbardziej interesujące są znane i cenione stadniny koni, mające

wokół tereny urozmaicone krajobrazowo oraz odpowiednie zaplecze recepcyjne, zwłaszcza w postaci pałaców i dworów. Dodatkową atrakcję stanowią organizowane w niektórych stadninach stałe imprezy jak międzynarodowe aukcje koni, konkursy powożenia i ujeżdżania, hubertusy itp. Malownicze trasy plenerowych rajdów konnych spotykamy zwłaszcza na terenach podgórskich i pojeziernych.

Na mapie nr 4 naniesiono

- 1 - stadniny koni i stada ogierów,
- 2 - prywatne hodowle koni (powyżej 10 sztuk),
- 3 - ośrodki treningowo-szkoleniowe,
- 4 - tory wyścigów konnych,
- 5 - muzea i ekspozycje o tematyce jeździeckiej.

Stadniny koni i stada ogierów

- Białka, woj. chełmskie (nr 1 na mapie)
Biały Bór, woj. koszalińskie (2)
Bielin, woj. szczecińskie (3)
Bogusławice, woj. piotrkowskie (4)
Braniewo, woj. elbląskie (5)
Dobrzyniewo, woj. pilskie (6)
Gładyszów, woj. nowosądeckie (7)
Gniezno, woj. poznańskie (8)
Golejewko, woj. leszczyńskie (9)
Iwno, woj. poznańskie (10)
Janów Podlaski, woj. białskopodlaskie (11)
Jaroszkówka, woj. legnickie (12)
Kadyny, woj. elbląskie (13)
Kalników, woj. przemyskie (14)
Kętrzyn, woj. olsztyńskie (15)
Klikowa, woj. tarnowskie (16)
Krasne, woj. ciechanowskie (17)
Kozienice, woj. radomskie (18)
Książ, woj. wałbrzyskie (19)
Kurozwęki, woj. tarnobrzeskie (20)
Kwidzyn, woj. elbląskie (21)
Liski, woj. olsztyńskie (22)
Łobez, woj. szczecińskie (23)
Łąck, woj. płockie (24)
Michałów, woj. kieleckie (25)
Mieczownica, woj. konińskie (26)
Moszna, woj. opolskie (27)

Nowa Wieś, woj. elbląskie (28)
Nowe Jankowice, woj. toruńskie (29)
Nowielice, woj. szczecińskie (30)
Ochaby, woj. bielskie (31)
Pępowo, woj. leszczyńskie (32)
Plękity, woj. olsztyńskie (33)
Posadowo, woj. poznańskie (34)
Prudnik, woj. opolskie (35)
Racot, woj. leszczyńskie (36)
Rieczna, woj. elbląskie (37)
Sieraków, woj. poznańskie (38)
Skrzydłów, woj. częstochowskie (39)
Starogard Gdański, woj. gdańskie (40)
Strzegom, woj. wałbrzyskie (41)
Strzelce Opolskie, woj. opolskie (42)
Stubno, woj. przemyskie (43)
Trzebienice, woj. krakowskie (44)
Waleńice, woj. skierniewickie (45)

Prywatne hodowle koni

Babięta, woj. olsztyńskie (46)
Barlinek, woj. gorzowskie (47)
Białogóra, woj. gdańskie (48)
Bobrowiec, woj. warszawskie (49)
Ciechocinek, woj. włocławskie (50)
Drzewiany, woj. koszalińskie (51)
Gałkowo, woj. suwalskie (52)
Garzyn, woj. leszczyńskie (53)
Grunwald, woj. olsztyńskie (54)
Jastrzębia Góra, woj. gdańskie (55)

Julin, woj. rzeszowskie (56)
Kamieńskie, woj. suwalskie (57)
Kanie - Helenowskie, woj. warszawskie (58)
Klepacz, woj. kieleckie (59)
Kotlin, woj. kaliskie (60)
Księżno, woj. olsztyńskie (61)
Leszcz, woj. olsztyńskie (62)
Łubnica, woj. leszczyńskie (63)
Micharzewo, woj. pilskie (64)
Myślęcinek, woj. bydgoskie (65)
Nowęcin, woj. słupskie (66)
Ochla, woj. zielonogórskie (67)
Olsztyn (68)
Osowa Sień, woj. leszczyńskie (69)
Pawłowice, woj. leszczyńskie (70)
Pieczonki, woj. suwalskie (71)
Polana, woj. krośnieńskie (72)
Polanka, woj. przemyskie (73)
Rabe, woj. krośnieńskie (74)
Raszewy, woj. kaliskie (75)
Sasek Mały, woj. olsztyńskie (76)
Siedlnica, woj. leszczyńskie (77)
Słupsk (78)
Sominy, woj. słupskie (79)
Stobierna, woj. rzeszowskie (80)
Trzebidza, woj. leszczyńskie (81)
Witkówki, woj. leszczyńskie (82)
Zabajka, woj. rzeszowskie (83)
Zawodzie, woj. zamojskie (84)

Ośrodki treningowo-szkoleniowe

Biały Bór, woj. koszalińskie (2)

Drzonków, woj. zielonogórskie (90)

Kwidzyn, woj. elbląskie (21)

Poznań (89)

Tory wyścigów konnych

Warszawa (85)

Wrocław (87)

Sopot, woj. gdańskie (88)

Muzea i ekspozycje i tematyce jeździeckiej

Golejewko, woj. leszczyńskie (9)

Łańcut, woj. rzeszowskie (86)

Łąck, woj. płockie (24)

Racot, woj. leszczyńskie (36)